

UN RAPORT DIN 1942 ASUPRA CEANGĂILOR DIN JUDEȚELE BACĂU ȘI ROMAN

*

A REPORT FROM 1942 ON THE CHANGAS IN BACĂU AND ROMANIA COUNTIES

*

UN RAPPORT DE 1942 SUR LES CHANGAS DANS LES COMTÉS DE BACĂU ET DE ROUMANIE

Prof. drd. Emanuel BĂLAN¹

Rezumat: Acest studiu tratează istoria ceangăilor din județele Bacău și Roman, așa cum au fost observate în ancheta de studiu realizată în 1942 de referentul MAI, Constantin Alexandru. Raportul făcut de Constantin Alexandru dar și schimbul de „remarci” cu prefectul de Roman, generalul Șt. I. Ionescu, sunt documente inedite nepublicate până acum.

Documentele sunt cu atât mai importante, cu cât sunt realizate în mijlocul războiului, și în contextul creat după Trianon, al fricțiunilor dintre Ungaria și România, care au încercat să le asimileze, în concordanță cu interesele lor „naționale” actuale. .

Cuvinte cheie: 1942, raport, ceangăi, Moldova, Bacău, Roman

*

Abstract: This study treats the history of the Csangos from Bacău and Roman counties as they were seen in the study survey conducted in 1942 by the referent of the Ministry of Interior, Constantin Alexandru. The report made by Constantin Alexandru but also the exchange of "remarks" with the prefect of Roman, general Șt. I. Ionescu, are unpublished documents not published so far.

The documents are all the more important, as they are made in the middle of the war, and in the context created after Trianon, of the frictions between Hungary and Romania, which tried to assimilate them, in accordance with their current "national" interests.

Keywords: csangos, 1942, report, Moldova, Bacău and Roman counties

*

Résumé: Cette étude traite de l'histoire des Csangos de Bacău et des comtés romains tels qu'ils ont été vus dans l'enquête d'étude menée en 1942 par le référent du ministère de l'Intérieur, Constantin Alexandru. Le rapport fait par Constantin Alexandru mais aussi l'échange de « propos » avec le préfet de Roman, le général Șt. I. Ionescu, sont des documents inédits non publiés jusqu'à présent.

Les documents sont d'autant plus importants qu'ils sont rédigés en pleine guerre, et dans le contexte créé après Trianon, des frictions entre la Hongrie et la Roumanie, qui ont tenté de les assimiler, conformément à leurs intérêts "nationaux" actuels

Mots clés : 1942, rapport, Ciangai, Moldavie, Bacau, Roman

¹ Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava; Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț.

Subiectul Ceangăilor din zona Moldovei sau a romano-catolicilor moldoveni a stârnit frecvent interesul lingviștilor, istoricilor și a altor cercetători. Aceștia și-a pus și încă își pun numeroase întrebări: Cine sunt, de unde au venit, cum au ajuns în Moldova, au venit sau nu din Transilvania, cum de au religia catolică și vorbesc un dialect maghiar arhaic, sunt maghiari sau români până la etimologia termenului de „ceangău”.

Materialul de față încearcă să răspundă la aceste întrebări folosind un raport al inspectorului ministerial, Constantin Alexandru care a efectuat o inspecție administrativă în primăvara anului 1942, în județele Bacău și Roman, una dintre temele cercetate a fost și cea a comunităților de ceangăi din aceste județe.

Raportul realizat de către referentul ministerial, Constantin Alexandru dar și schimbul de „replici” cu prefectul de Roman, general Șt. I. Ionescu, sunt documente inedite nepublicate până acum.

Documentele sunt cu atât mai importante, cu cât sunt realizate în plin război, și în contextul creat după Trianon, a fricțiunilor dintre Ungaria și România, care încercau reciproc să-i asimileze, în acord cu interesele lor „naționale” de moment.

Raportul asupra inspecției de studii realizate în județul Bacău de către Constantin Alexandru, a fost întocmit conform delegației 112.180 din 12 martie 1942.

În zilele de 19 și 20 martie, acesta a stabilit împreună cu prefectul județului programul de lucru și a consultat materialul informativ privitor la problema ceangăilor, material pus la dispoziție de către prefect². Conform planului de activitate, C. Alexandru urma să viziteze în fiecare zi câte o comună locuită de ceangăi, iar ulterior și cele românești, „mai ales acelea care au în cuprinsul lor industrii”³.

Obiectivul anchetei a fost a vizat pe lângă problemele administrative și studiul privind populația de ceangăi a județului. Raportul este cu atât mai important în acest caz, cu cât aflăm date inedite despre populația de ceangăi, estimată la 25.000 de persoane și trăitoare pe raza a 20 de comune, conform raportului realizat de inspectorul ministerial. În privința originii numelui acestora, raportul spune că o „explicație logică asupra acestei denumiri nu mi s-a putut furniza”⁴. Caracteristic pentru această populație, menționează raportul este „religia catolică pe care acești ceangăi o păstrează cu sfințenie de generații întregi, și o limbă stâlcită care numai fonetic ar aduce cu limba maghiară ce se mai aude vorbită doar de bătrânii acestor ceangăi”⁵. Despre originea dialectului, raportul precizează că însăși ceangăi spun că „dialectul este o pacoste pe capul lor” iar religia catolică o au din strămoși⁶. Interesantă este afirmația că aceștia spun că „sunt români, vorbesc curat dialectul moldovenesc iar ca obiceiuri și atitudini nu sunt cu nimic mai diferiți de țărani

² ANIC, fond *Ministerul Afacerilor Interne. Oficiul de documentare și studii*, dosar 118/1942, vol.1, f. 26.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, f. 11.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

românii ortodoksi”⁷. În privința jargonului unguresc vorbit de către aceștia, i-a făcut chiar pe specialiști, consideră autorul raportului „să-i socotească ca străini de poporul român, ba mai mult, chiar autoritățile în datele statistice i-a considerat ca o minoritate de origine ungurească tolerată”⁸. Pătrunderea catolicismului în Moldova, în limba maghiară dar și propaganda maghiară care a căutat prin toate mijloacele să substituie maghiara limbii române în școală și biserică a avut ca rezultat, afirmă autorul raportului denaturarea limbii române printre catolicii din Moldova⁹. Influența a culminat în secolul al XIX-lea când Misiunea catolică din Moldova a fost pusă sub protecția Austriei pe lângă Poarta Otomană, influență manifestată până la proclamarea regatului, în 1881.

În privința originii numelui de ceangăi, autorul îl citează pe istoricul maghiar Muckacsi Barnat, care afirmă că numele ar veni de la verbul „csangani”, care înseamnă a ciunti, a corci¹⁰. Explicația însă nu trebuie luată ca plauzibilă, pentru că, spune autorul, ceangăi este „o poreclă foarte supărătoare pentru catolicii moldoveni”¹¹. Aceștia mai sunt numiți, unguri sau ungureni, iar explicația o găsim în scrisoarea Episcopului Stanislau Regnenndus Jazierski către Cardinalul de la Fide, din 14 septembrie 1763, în care arată că populația catolică din Moldova sporește prin venirea multor catolici din Transilvania, care numai suportă dominația maghiară, și că „acești catolici erau numiți ungureni de către moldovenii ortodocși numai pentru faptul că veneau din stăpânirea ungurească”¹². Autorul spune că în privința modului de viață al catolicilor moldoveni nu este nici un fel de deosebire față de cele ale ortodocșilor moldoveni. Aceștia, sunt „supuși în fața legilor și autorităților, au moravuri de o remarcabilă austeritate; sunt evlavioși și în continuă legătură spirituală cu preotul satului pe care-l ascultă necondiționat”¹³. Autorul remarcă și atitudinea ceangăilor atunci când propaganda maghiară prin Legația de la București, a încercat să-i convingă prin promisiuni să plece în Ungaria, aceștia „nu numai că nu au dat curs acestor promisiuni dar din proprie inițiativă au semnalat autorităților pe emisarii propagandei maghiare”¹⁴.

Raportul menționează și gradul de dezvoltare a acestor comunități comparativ cu cele ale majorității. „În satele populate cu catolici industria casnică și creșterea animalelor e la un nivel de dezvoltare superior aceluia din satele ortodoxe”¹⁵. Chiar și tradițiile sunt păstrate cu sfințenie, dacă țăranii români au adoptat portul „orășenesc cu tendințele unei cochetării și lux grotesc”, în schimb în satele acestora se poate observa

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, f. 13.

⁹ *Ibidem*, f. 14.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, f. 15.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, f. 16.

¹⁵ *Ibidem*.

„în fiecare casă războiul de țesut în plină activitate funcționând ...fabricându-se astfel toată îmbrăcămintea de la ciorap până la suman. Vitele sunt foarte bine îngrijite și în număr îndestulător pentru necesitățile lor agricole...Au un standard de viață rural aproape civilizată. Se folosesc de aparate de radio și citesc o literatură mai mult agricolă”¹⁶.

Autorul concluzionează că această populație catolică rurală din Moldova nu este decât o populație românească care a conservat religia catolică¹⁷.

În privința situației administrației, raportul menționează necesitatea conformismului administrativ „cât mai repede posibil”¹⁸. Raportul atrage atenția și asupra lipsei de colaborare a șefilor diverselor autorități județene, iar conformismul administrativ existent se rezumă „în unele locuri numai la locuirea împreună într-un singur local și la relative inspecții comune”¹⁹. Era nevoie, spune raportul de imobile încăpătoare „care actualmente nu se găsesc iar construcția unui astfel de imobil reclamă o sumă de 64 de milioane de lei”²⁰. Reședințele plășilor nu aveau o casă administrativă, aceasta fiind o necesitate, iar inspecțiile în comun a tuturor șefilor de autorități deși eficiente nu se puteau realiza din cauza lipsei de vehicule și a diversității atribuțiilor acestora.

Principala problemă administrativă menționată de raport era cea a lipsei funcționarilor, parte dintre aceștia fiind concentrați sau mobilizați. O altă problemă o reprezenta cea a colonizărilor în sudul Basarabiei. Era vorba de prevederea 1409/1942 a Subsecretariatului de Stat al României, Colonizării și Inventarului prin care refugiații din Ardeal dar și agricultorii băștinași pot primi pământ în sudul Basarabiei cu condiția de a-și procura actele necesare și inventarul agricol necesar. Prefectura a fost asaltată de numeroase cereri, numeroși țărani băcăuani care și-au vândut pământurile pentru a-și procura actele și inventarul agricol, așteptând să primească destinația unde să meargă. La 20 martie 1942, același subsecretariat aduce la cunoștință prin adresa 3401, că din cauza greutăților în asigurarea transportului, Guvernul a limitat numărul celor care pot primi pământ în sudul Basarabiei. În urma acestei măsuri numeroși țărani au rămas într-o situație critică, fără nici un mijloc de existență, deoarece și-au vândut toată averea pentru a putea fi colonizați în sudul Basarabiei. În această situație, menționează raportul, erau și 20 de țărani din județ cu familiile lor, adică 94 de persoane²¹. Mare parte dintre aceștia erau soldați, răniți în războiul antisovietic, fiind „absolut necesar o reglementare justă a situației lor”²².

Aprovizionarea cu porumb a județului, reprezenta o altă problemă, județul fiind deficitar la asigurarea acestui aliment. Județul își asigura necesarul din județele

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, f. 17.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, f. 18.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, f. 19.

²² *Ibidem*, f. 20.

Constanța, Tutova și Tecuci, însă aprovizionarea se făcea greu, din cauza organelor CFR care „ar pretinde supra taxe care nu sunt prevăzute nici în vreun tarif sau regulament”²³. Transportul porumbului, se spune în raport, are loc destul de greu, iar în comunele de munte există numeroase plângeri de aprovizionare. În schimb aprovizionarea cu „celelalte produse prevăzute pe cotele lunare se efectuează în mod normal”²⁴.

În județul Bacău excitând și o populație evreiască numeroasă, peste 16.000 de persoane, preluarea bunurilor evreiești a reprezentat o problemă, în special a celor funciare rurale, întrucât teritoriul județului nu era cadastrat. Raportul prezenta situația morilor evreiești și a stocurilor de cereale care au rămas să fie conduse tot de foștii proprietari, cazul morii „Filderman”. Preluarea proprietăților evreiești din Moinești a fost în dezavantajul statului din cauza corupției comisarului Popovici dar și a „jafului obiectelor casnice”. Inspectorul ministerial propunea ca măsuri de îmbunătățire a preluării bunurilor evreiești, delimitarea celor rurale de către un inginer agronom; inventarierea și preluarea pădurilor de către CAPS și preluarea industriilor de către o comisie condusă de către un inginer iar în privința imobilelor urbane, preluarea lor de către o comisie condusă de un arhitect²⁵.

Însămânțările erau realizate până la 15 aprilie pe o suprafață de 8347 de hectare, acestea fiind realizate greu din cauza lipsei vitelor (erau rechiziționate, cele rămase sunt slabe), a uneltelor agricole (nu găseau pluguri de fier nici la comercianți, nici la Federală)²⁶. Alte cauze au fost iarna lungă și primăvara ploioasă care au împiedicat efectuarea arăturilor și însămânțărilor.

Concluzia inspecției realizate era aceea că în ciuda lipsurilor, organele administrative au arătat cea „mai mare bună voință, pricepere și dragoste de muncă”²⁷.

Ancheta de studii realizată de către referentul Constantin Alexandru a fost înmănat directorului Oficiului de studii, documentare și statistică din cadrul MAI, Corneliu Rudescu, care la rândul său l-a înaintat ministrului de interne, la 10 iunie 1942²⁸.

Trimisul ministerului a realizat o anchetă similară și în județul învecinat, Roman. Despre acest raport aflăm din adresa din 29 iulie 1942 a directorului Rudescu către ministrul de interne, prin care îl informează că-i trimite raportul prefectului de Roman care cuprinde observațiile sale la raportul întocmit de Constantin Alexandru și observațiile celui din urmă asupra celor semnalate de către prefect²⁹.

²³ *Ibidem*, f. 20.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, ff. 21-22.

²⁶ *Ibidem*, f. 22.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, f. 30.

²⁹ *Ibidem*, f. 31.

La 30 iunie 1942 prin referatul 255, prefectul de Roman, general Șt. I. Ionescu³⁰, trimitea ministerului observațiile sale la ancheta realizată de către Constantin Alexandru. Încă de la începutul referatului, prefectul sublinia că, populația de ceangăi din județ are „o vădită rea voință de a se asimila mediului român ortodox, în mijlocul căruia trăiește”³¹. Ceangăi erau numeroși în județ, locuind aproape majoritar în satele, Sagna, Tămășeni, Adjudeni, Buruienești, Rotunda, Buhoancă, Butea, Șcheia, Răchiteni, Fărcășeni, Mogoșești, Hălăucești, Săbăoani, Pildești-Gherăiești, etc³², fiind după cum sublinia prefectul, de origine „ungară”. Prefectul arată cum s-au stabilit ceangăii în zonă, afirmând că, la sfârșitul secolului al XIII-lea, pentru a opri năvălirile barbare în Transilvania, regii maghiarii au colonizat aici, pe Siret, pe Moldova, Bistrița și Trotuș pe maghiari, care aveau rolul „să-i înștiințeze din timp de aceste năvăliri și să le opună o primă rezistență”³³. Ceangăii, spune prefectul, sunt rezultatul conviețuirii dintre maghiari, secui și cumani, și îl contrazice pe trimisul ministerului care afirmă în raportul său că aceștia nu sunt diferiți de țărani români în ceea ce privește obiceiurile și atitudinile³⁴. Îl contrazice pe referent care afirma în raportul său că românii au fost catolici la începuturi, spunând că, „noi suntem ortodoxi încă din vremurile cele mai îndepărtate ale istorie”³⁵. Ideea vehiculată, susține prefectul, că românii au fost catolici la începuturi, este susținută de către preotul

³⁰ Ștefan Gh. Ionescu, s-a născut la data de 6 februarie 1881, în localitatea Chiojdeanca (județul Prahova). Absolvent al Școlii Militare din Iași, în 1902, a Școlii Militare de Infanterie și a Școlii Superioare de Război din București, în 1913. În perioada 1907-1909 a urmat un stagiul de formare la Triest, în Imperiul Austro-Ungar. Participă la Campania din Bulgaria, în 1913, fiind numit apoi, Șef de Stat Major la Batalionul 3 Vânători (Infanterie) din Ploiești. La 1 aprilie 1914, căpitanul Ionescu este promovat la Statul Major al Corpului 3 Armată Galați. Avansat maior în noiembrie 1916, participă la luptele din Primul Război Mondial, fiind avansat locotenent-colonel, în septembrie 1917. Avansat colonel în 1920, trimis în Franța, la Versailles, pentru a urma „Cursul de informare al colonelilor și generalilor”. Numit în februarie 1924, Șef al Secției 3 Instrucție a Marelui Stat Major, pentru ca, în aprilie 1930, să fie avansat general de brigadă și numit Comandantul Școlii Superioare de Război. A fost avansat general de divizie la 16 octombrie 1937 prin Înaltul Decret Regal iar cu 1 noiembrie este numit în funcția de Șef al Marelui Stat Major al Armatei Române, îndeplinind această demnitate până la data de 1 februarie 1939]. A elaborat documente, planuri și proiecte de mobilizare realiste. A continuat cu ardoare activitatea complexă de modernizare și dotare a liniei fortificate Focșani - Nămolosa - Galați (F.N.G.). Pleacă la cerere de la comanda MStM, în 1939 și se duce la Corpul de Armată Iași și apoi, din septembrie 1939, a preluat și funcția de comandă a Armatei a 3-a (până la 9 decembrie 1939). Trecut în rezervă în septembrie 1940, este numit pe 2 decembrie 1941 în funcția de prefect al județului Roman în locul colonelului Romulus Stănescu, a cărui delegație a încetat pe 20 noiembrie 1941. La data de 11 mai 1945 a fost înaintat în gradul de general de corp de armată. Arestat în 1953, este eliberat doi ani mai târziu (sursa:

<http://eroiro1918.blogspot.com/2008/11/general-de-corp-de-armat-tefan-gheorghe.html>, accesat 15 mai 2022).

³¹ *Ibidem*, f. 35.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, f. 36

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

catolic, Pall din Luizi-Călugăra, Bacău, într-o broșură, unde afirmă că, „Ștefan cel Mare, era catolic, pentru că Papa îl numise fiu iubit și adevărat apărător al credinței creștine”³⁶. Prefectul subliniază faptul că, ceangăii sunt de origine maghiară și au religia catolică³⁷. În memoriul său, reprezentantul județului arată și contextul care a condus, după părerea sa, la situația în care ceangăii zic că sunt români. Prefectul amintește cum în anii 30, ungurii au încercat „să dovedească că nu numai Ardealul dinainte de 1916 este a lor, dar își manifestau pretenții și asupra Moldovei până la Prut. Atunci emisari unguri străbăteau regiunile noastre de ceangăi și căutau probe de originea lor maghiară, probe pe care apoi să le utilizeze în coloanele ziarelor lor, încercând să dovedească drepturile Ungurilor asupra Moldovei”³⁸. Prefectul afirmă că, în această situația, ceangăi, conștienți de faptul că Moldova nu fa niciodată a Ungariei, au trimis un memoriu guvernului prin care au afirmat că „ei sunt români și că au sentimente românești, că nimic nu-i leagă de Ungaria”³⁹. Prefectul îl contrazice pe referentul ministerului, Constantin Alexandru, care afirma în studiul său că, ceangăii vorbesc destul de rar jargonul unguresc, spunând că de fapt, aceea este limba pe care o vorbesc zi de zi, iar educarea copiilor de ceangăi este dificilă, învățătorii chinându-se să-i învețe să citească și să scrie în românește, părinții acestora „nu vorbesc decât ungurește și sunt refractari limbii, obiceiurilor și tradițiilor românești”⁴⁰. Dacă în cea mai mare parte a memoriului, prefectul prezenta „defectele” ceangăilor, în încheiere consideră că este necesar să prezinte și „calitățile” acestora. Astfel, prefectul enumeră printre calități faptul că este un foarte bun gospodar, „îngrijește pământul mai cu drag...ascultă orbește de preot din al cărui cuvânt nu iese”⁴¹. Despre preoții lor cred că sunt farisei și ipocriți, iar „viața lui intimă și casnică este plină de mistere pentru popor; țaranul catolic nu vede în el decât pe omul sfânt și fără de păcat”⁴². Aceștia, continuă prefectul, au de multe ori în atitudinea și purtarea lor, „o antipatie și un dispreț de tot ce este românesc”⁴³.

Concluziile din memoriu formulate de către prefect, sunt clare, ceangăii sunt maghiari și catolici, adică „cetățeni catolici de origine etnică ungară tolerați pe pământul țării românești”⁴⁴. Acesta cerea autorităților „supravegherea sau împrăștierea, plantând în mijlocul lor colonii române (așa cum am început noi aci la Săbăoani)”⁴⁵.

Reprezentantul ministerului, Constantin Alexandru, întocmește un referat ca răspuns la memoriul prefectului de Roman. În referat acesta aduce o serie de precizări

³⁶ *Ibidem*, f. 37.

³⁷ *Ibidem*, f. 38.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 39.

⁴¹ *Ibidem*, f. 40.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 41.

⁴⁵ *Ibidem*.

privitoare la cele susținute în studiul său asupra ceangăilor din județele Roman și Bacău. Afirmă că datele istorice despre catolicii din Moldova sunt preluate de la istoricii C.C. Giurescu-Istoria Românilor și Xenopol –Istoria românilor⁴⁶. În privința anchetei din județul Bacău realizată în perioada 12-31 martie 1942, care a studiat și problema ceangăilor, informațiile au fost preluate și de la autorități dar și din observațiile proprii, așa că „nici odată acești ceangăi nu s-au arătat în forma unor agenți subversivi care să pericliteze ordinea publică. Cel puțin în județul Bacău aceasta este atitudinea populației ceangăești”⁴⁷.

Din păcate nu poate afirma nimic despre ceangăii din județul Roman care au produs neplăceri prefectului și ar fi cunoscut dacă s-ar fi deplasat în județ, „vreo câțiva din acei catolici afurisiți”⁴⁸. Amintește de învățătoarea de cazul învățătoarei din Luizi-Călugăra care locuia gratuit în casa unui ceangău, în timp ce un altul o invita la masă în fiecare duminică⁴⁹. În privința preotului Pall, afirmă că l-a cunoscut fiind un „om foarte cult și inteligent”⁵⁰.

Subiectul ceangăilor, poziția autorităților române în perioada interbelică, atitudinea acestora față de autorități, a majorității față de aceștia, merită cercetat și aprofundat. Ceangăii au fost o minoritate devenită în perioada 1920-1944, motiv suplimentar de suplimentar de tensiune „științifică” între maghiari și români (chestiunile teritoriale fiind pe primul plan).

Bibliografie selectivă

ANIC, fond *Ministerul Afacerilor Interne. Oficiul de documentare și studii*, dosar 118/1942, vol.1.
<http://eroiro1918.blogspot.com/2008/11/general-de-corp-de-armat-tefan-gheorghe.html>, accesat 15 mai 2022).

⁴⁶ *Ibidem*, f. 32.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 33.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

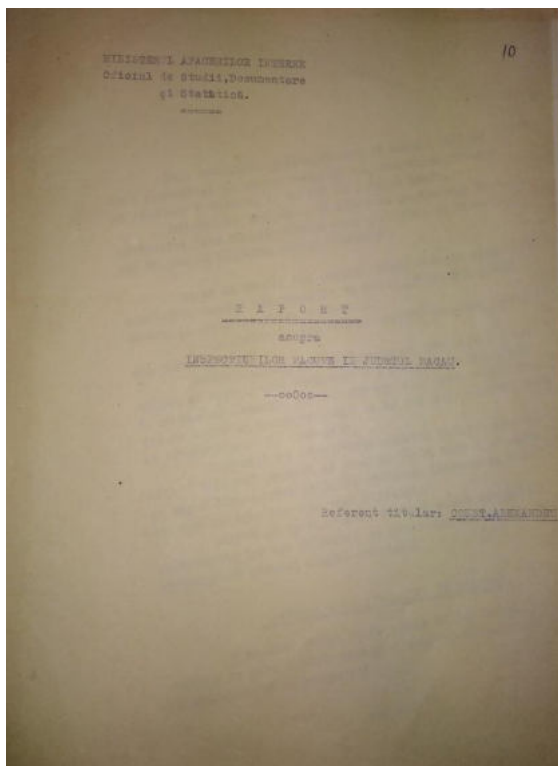

Foto 1. Prima pagină a raportului lui Constantin Alexandru (ANIC, fond *Ministerul Afacerilor Interne. Oficiul de documentare și studii*, dosar 118/1942, vol.1, f. 10)

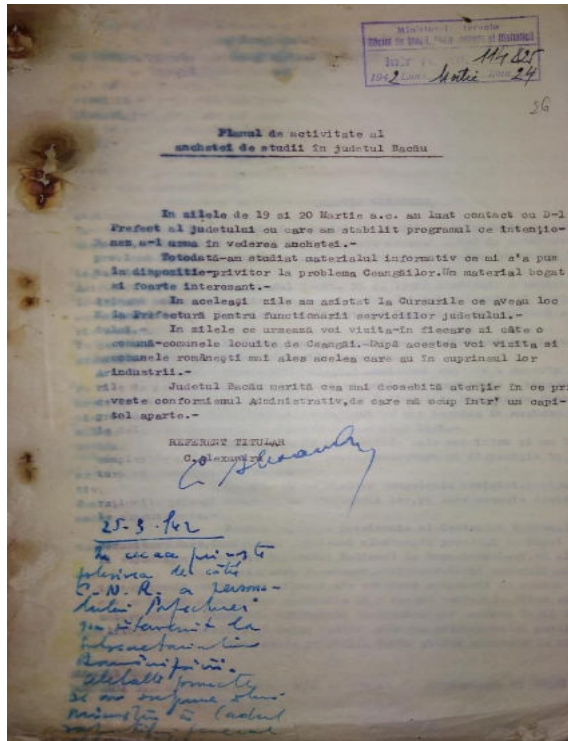

Foto 2. Planul de activitate al anchetei de studiu (ANIC, fond Ministerul Afacerilor Interne. Oficiul de documentare și studii, dosar 118/1942, vol.1, f. 126)

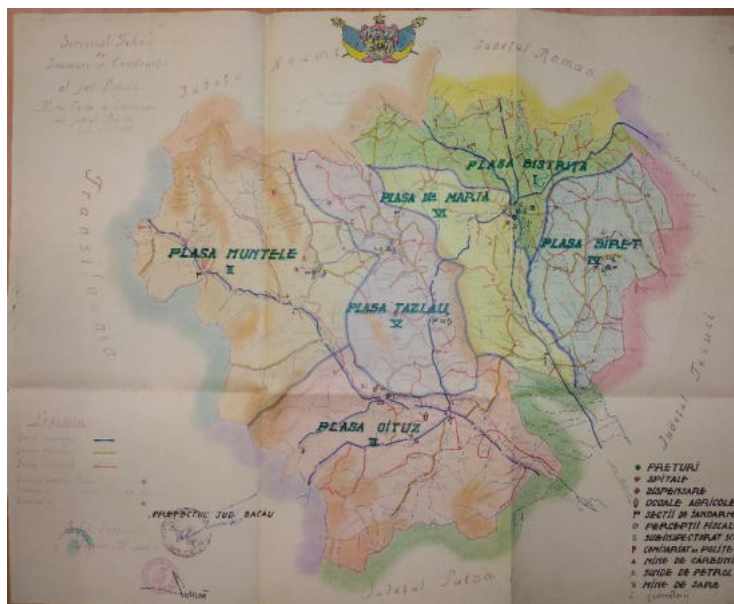

Foto 3. Harta județului Bacău la 1942 ((ANIC, fond Ministerul Afacerilor Interne. Oficiul de documentare și studii, dosar 118/1942, vol.1)